

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

A Discussion on the Analysis of the Sociocultural Situation of the Ahıska Turks in Kazakhstan and Turkey after the Deportation of November 15, 1944

Esra Yılmaz¹

Öz

Bireyler birçok farklı sebeplerden dolayı göç edebilmektedir. Bu nedenler arasında zorunlu olarak gerçekleşen göçler önemli bir yer tutmaktadır ve kişinin iradesi dışında çevresel, ekonomik veyahut siyasi olarak güçlü bir dış faktörün dayatması ile gerçekleştirilen hareketleri kapsamaktadır. Zorunlu göçler kitlesel olarak gerçekleştiğinde mevcut kültürel ve demografik yapının bozulması, dağılması ve yok olması tehdidi bulunmaktadır. Bu çalışma da zorunlu göçün uygulandığı topluluklardan biri olan Ahıska Türklerinin planlanmış bir şekilde 14 Kasım 1944 tarihinde bir gece ansızın yerlerinden edilmelerini konu edinmektedir. Yoğun bir şekilde nüfusun Kazakistan’a gönderilmesi ve orada yerel halk ile yaşama tecrübelerine ve bu süreçte kültürel hafızanın nasıl yaşatıldığına dair bir tartışma yürütülmektedir. Aynı şekilde belirli periyotlarla Türkiye’ye getirilen ve burada yaşamaya devam eden Ahıska Türklerinin durumları üzerinden iki ülkedeki mevcut durumları arasında karşılaştırmalı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Bu noktada Ahıska Türklerinin söz konusu zorunlu göçe tabi tutularak sürgüne gönderilmesi süreci ve ardındaki kültürel hayatın yaşatılması çalışmanın odak noktalarındandır. Ahıska Türklerinin özellikle siyasi kaygılarla kendi topraklarından gönderilmelerinin altındaki nedenler irdelenecektir. Gönderildikleri coğrafyada 15 Kasım 1944 tarihinden sonra zaman ilerledikçe zorunlu veya gönüllü olarak Ahıskalılar tekrar göç etmişlerdir ve bugün dağınık bir topluluk olarak yaşamaktadırlar. Kültürel hafızanın yaşatılması ve bir arada kalınan zaman içerisinde ortak inşa edilen değerlerin gelecek nesillere taşınması her şeyden önce ortak yaşanılan ve doğal akışı içerisinde devam ettirilen fiziksel çevrenin etkinliği ile var olabilmektedir. Ahıska Türkleri bu ortak zeminden koparıldıklarından kolektif hafızanın parçalanması nedeniyle azınlık olarak gidilen yerlerde kültürel aktarımda zorlaşmaktadır. Bu çalışmada Ahıska Türkleri özelinde kolektif hafızanın yaşatılmasında coğrafi bir aradalışın önemine ve gidilen yerlerdeki farklılıkların bu topluluğu nasıl dönüştürdüğüne değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu göç, kolektif hafıza, kültürel aktarım, ortak yaşam alanı, kültürel değişim, tarih, topluluk, yerinden edilme

Abstract

Individuals can migrate for many different reasons. Among these reasons, forced migrations hold significant importance and encompass movements imposed by strong external factors, whether environmental, economic, or political, against the individual's will. When forced migrations occur in mass, there is a threat of distortion, disintegration, and obliteration of the existing cultural and demographic structure. This study focuses on the planned removal of the Ahıska Turks, one of the communities subjected to forced migration, who were displaced from their homes suddenly overnight on November 14, 1944. The discussion revolves around the mass relocation of the population to Kazakhstan and their experiences living there with the local populace, as well as how cultural memory has been preserved during this process. Similarly, it aims to provide a comparative analysis of the current situations of Ahıska Turks who were periodically brought to Turkey and continue to live there. At this point, the process of forcibly exiling the Ahıska Turks and maintaining their cultural life is one of the focal points of the study. The reasons behind the forced removal of the Ahıska Turks from their lands, particularly due to political concerns, will be examined. After November 15, 1944, the Ahıska people migrated again, either voluntarily or involuntarily, and today they live as a scattered community. The preservation of cultural memory and the transmission of values collectively constructed over time to future generations can primarily exist through the effectiveness of the physical environment in which they experienced common living.

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora, essraylmz95@hotmail.com, 0000-0003-3198-0569

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

Since the Ahıska Turks were uprooted from this common ground, the fragmentation of collective memory complicates cultural transmission in the places they have settled as minorities. This study will address the importance of geographical unity in keeping collective memory alive, particularly among the Ahıska Turks, and how differences in places visited transform this community.

Keywords: Forced migration, collective memory, cultural transmission, common living space, cultural change, history, community, displacement

Giriş

Yeni bir düzen ortaya çıkaran ve tarihin kırılma noktaları sayılan savaşlar neticesinde birçok topluluk zorunlu olarak göç etmeye tabi tutulmuş veya sürgün ve mübadelelerle yerlerinden edilmişlerdir. Devletler hem yaşanan büyük savaşların ardından hem de kendi iç çatışmalarından sonra özellikle siyasi gerekçelerle toplulukları yerinden etme politikası uygulamışlardır. Geçtiğimiz yüzyılda devletler tarafından çizilen ulus sınırları ve bu sınırların içerisinde kalacak insanların geleceği de önceki dönemlerden farklı bir görünüme kavuşturulmak istenmiştir. Ulus-devletlerin şekillendirilmesi sürecinde devletler kendi belirledikleri yönetim anlayışlarına uygun yaptırımlar sergileyerek karşı çıkan fikirleri farklı yöntemlerle kendilerinden uzaklaştırmıştır. Devletlerin temel motivasyonları dönemin şartları çerçevesinde şekillenmiş ve nüfusu homojenleştirme üzerine yoğunlaşarak farklılıkları tehlike olarak görmüşlerdir (Aydın, 2014, s.42). Devlet tarafından bu gerçekleştirilirken azınlık olarak nitelendirilen gruplara yoğun bir baskı söz konusu olmuştur. Farklı din veya etnik kökenden kaynak alınarak yapılan yerinden edilmeler tarih içerisindeki acı dolu hikâyeleri de oluşturmaktadır. Bu yerinden edilmeler neticesinde sürgün yolunda ağır şartlardan nüfusunun önemli bir bölümünü kaybetmesi, farklı ülkelere dağılması, gittikleri yerlerde kabul görmemeleri ve asimile olmaları gibi durumlar topluluğun geleceğini önemli ölçüde değiştirerek tarihlerinde kırılmalara neden olmuştur.

1944 yılına gelindiğinde Rusya’nın etnisiteyi ön planda tutması ve bu politikasını hayata geçirmesi ile birlikte ansızın bir toplumun yok olup dağılması ve hayatlarının altüst edilerek yurtlarının değiştirilmesi gerçekleştirilmiştir (Aydın, 2014, s.47). Ahıska Türkleri bu olayın öznesi olarak dönemin en ağır sınavlarından birini yaşayan topluluğu oluşturmaktadır. 1944 yılında gerçekleştirilen sürgün neticesinde vatansızlaştırılmış ve Rusya, Türkiye, Özbekistan, Kırgızistan, Ukrayna ve Kazakistan gibi ülkelere dağılım göstererek yurtlarını ve oradaki birliklerini kaybetmişlerdir (Zeyrek, 2015, s.43). Sonradan vatanlarına dönmek isteseler ve bunun için çok gayret harcasalar bile bu mümkün olmamıştır (Zeyrek, 2001, s.60). Bugün de geri dönüş mücadeleleri hâlen devam etmektedir. Ancak aradan geçen zaman bunu oldukça zorlaştırmıştır ve bozulan bütünlüğün tekrar sağlanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Ahıska Türklerinin zorunlu göç öncesi ve sonrası görünümelerini incelemek ve yerinden edilmelerinden itibaren hayatlarını nasıl şekillendirdiklerini irdelemek amacıyla bu çalışma oluşturulmuştur. Çalışmanın ilk bölümü olan bu giriş başlığının devamında Ahıska Türklerinin geçmişteki konumları üzerine durulacak ve 1944 yılına kadar kısa bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır. Ardından 1944 yılının sonrasında neler yaşandığına ve Ahıska Türklerinin sosyokültürel hayatlarının nasıl değiştiği üzerine bir tartışma yürütülmektedir. Genel bir çerçevede ise Kazakistan’a sürgün döneminde giden Ahıska Türkleri ile 1992 yılından itibaren Türkiye’ye getirilen Ahıska Türklerinin durumlarına dair literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir.

Yöntem

Sosyal bilimlerde araştırma yapılırken kullanılan farklı yöntemler bulunmaktadır. Bunlar; nicel, nitel ve karma yöntemler olarak 3 gruba ayrılmaktadır. Araştırmada hangi

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

yöntemin kullanılacağı tamamen araştırmacının amacına ve araştırma sorusunun niteliğine bağlıdır. Çalışması için uygun araştırma yöntemini belirlemek araştırmacının çalışmaya başlamadan önce titizlikle vermesi gereken bir karardır (Layder, 2015, s. 60). Araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi, olayların ve olguların birlikte incelenmesine imkân tanımaktadır. Özellikle kültürel ve sosyal incelemelerde nitel araştırma metodu tercih edilmektedir (Şimşek, 2011, s. 98). Bu çalışma araştırmacının amacına ve temel araştırma sorusuna uygunluğu nedeni ile nitel araştırma yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Nitel araştırma yöntemi, insan ve toplum davranışlarını derinlemesine anlamak amacıyla kullanılan, sayısal olmayan verilerin toplandığı bir araştırma yaklaşımıdır. (Creswell, 2009, s. 44). Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı veri toplama teknikleri ile yapılmaktadır (Kümbetoğlu, 2015, s34.). Bu çalışma araştırma tekniklerinden doküman ve içerik analizine dayalı nitel araştırma ile bütüncül bir literatür taraması neticesinde oluşturulmuştur. Doküman ve metin analizi yöntemi, mevcut belgeler, metinler veya medya içerikleri üzerinden analiz yaparak kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem ile tarihî zorunlu göç olayının nasıl yaşandığı belgeleri ile açıklanmış ve Ahıska Türklerinin sosyokültürel durumları incelenmiştir.

Bulgular

Ahıska Türkleri ve 15 Kasım 1944 Tarihine Götüren Sürec

1944 yılından önce Ahıska özerk bir bölge olarak bulunmaktaydı. Ancak gerek Türkiye’ye yakın olmasından gerekse etnik ve dinî kökenlerinden duyulan rahatsızlıktan bu bölgeden zorunlu olarak çıkarılmışlardır (Dursun, 2019, s.26-40).

KAYNAK:<http://www.datub.eu/ahıska-cografya-> (erişim:24.11.2021)

Bu bölge Türkiye’nin Kars, Erzurum ve Ardahan illerinin doğusunda kalan eski bir Türk bölgesidir. Bugün nüfusun yaklaşık 20 bini bu sınırlar içerisinde yaşamaktadır. Bilinen Ahıskalı Türklerin toplam sayılarının ise 500.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun ise yaklaşık 200.000’i Kazakistan sınırlarında yaşamaktadır. Burası Osmanlı Döneminde 1578 yılında fethedilmiş ve İç Anadolu’dan Türkler bu bölgeye gönderilmiştir.1828’de ise savaş tazminatı olarak Rusya’ya bırakılmıştır. Bugün ise bu bölge Gürcistan sınırları içerisinde kalmaktadır(<http://www.datub.eu/ahıska-turklerinin-kimligi383>,DATÜB,erişim:24.11.2021).

Ahıskalıların Stalin’in yönetiminde 2.Dünya Savaşı’na gönderildikleri ve Almanlara karşı savaştırıldıkları bilinmektedir (Dursun, 2019, s.26-40). Bu halkın eli silah tutmayıp da geride kalan kadın, çocuk ve yaşlı kesimi de bir gece ansızın yük vagonlarına bindirilerek sınır dışı edilmiş ve bir bilinmeze gönderilmişlerdir. 1944 yılında tarihin en acımasız ve vahşi yüzünü

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

gözler önüne seren bu eylemle özellikle Türk ve Müslüman oldukları bilinen bir halk kasıtlı bir şekilde dağıtılmak ve yok edilmek istenmiş ve anayurtlarından sürgüne yollanmışlardır.

1935 yılından itibaren Ahıska Türklerinin kimliklerini unutturma çabalarının başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu yıldan sonra Sovyetler Birliğinde yöneticiler Ahıska Türklerini “Azerbaycanlı” olarak tanımaya başlamışlardır. Ayrıca soyadlarına da Rusça ve Gürcüce soyadı eklerinden getirilmeye başlanmıştır. Bunlar ve daha birçok benzer uygulama bu halkın asimile olması için bir çaba harcandığını bizlere kanıtlamaktadır (Davrishova, 2015, s. 13).

1944 yılında gerçekleştirilen sürgünün eski Sovyetler Birliği Hükümet Başkanı Josef Stalin’in emri ile yapıldığı ve aylar öncesinden planlanmaya başlandığına dair belgelere tarihî kaynaklarda yer verilmektedir. Ahıska Türkleri özerk bölgede yaşadıklarından dolayı askere gitme zorunluğu onları kapsamamaktaydı. Ancak 2.Dünya Savaşı sebebi ile kaynaklarda belirtilene göre 15-50 yaş arası tüm erkekler asker olarak SSCB ordusuna dâhil edilmiş ve geride kalan kadın ve çocuklar ise tren hattının inşaatında ağır şartlarda çalışmaya zorlanmıştır (Buntürk, 2005).

Ahıska halkı yapımında çalıştıkları tren hattı tamamlanınca ise bu hat üzerinden aylarca süren bilinmez yolculuğuna başlayarak Orta Asya’ya sürgüne gönderilmişlerdir. Ahıska Türklerinin sürgüne gönderilen nüfusunun 120.000 olduğu ve bunların 17.000’inin sürgün esnasında ve diğer kalan nüfusun önemli bir kısmının ise gittikleri yerdeki ekonomik ve kötü koşullar sebebiyle öldüğü bilinmektedir. Sonraki dönemlerde ise yine zorunlu göçlere tabi tutulmuşlardır. 15 Kasım 1944 tarihinden sonra özellikle Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’a bırakılmışlardır (<http://www.datub.eu/ahıska-turklerinin-kimligi-383> ,DATÜB,erişim:05.05.2022).

Ahıska Türklerinin sürgüne gönderildikleri ülkelerden de zorunlu göç etmeye mâhkum edildikleri bilinmektedir. Bu durum ikinci olarak zorunlu göç hareketini tarihte karşımıza çıkarmaktadır. Yaşadıkları parçalanmışlık ve belirsizlik karşısında gittikleri yerde hayatta kalma mücadelesi de yeni bir göçü zorunlu hâle getirmektedir. İlk olay 1989 yılında Özbekistan’ın Fergana Bölgesi’nde çıkan çatışmalar neticesinde gerçekleşmiştir (Karıptaş, 2021, s.91-107). Burada kültürel olarak kabullenmeyen yerel halk gelen azınlığın sosyal düzeni bozduğuna dair algıyla Ahıska Türklerine karşı dışlayıcı tutumlarını fiili saldırılara dönüştürmüştür. Ahıska Türklerinin yaklaşık 100.000 kadar nüfusu yeniden göç yolculuğuna yine zorunlu olarak yönlendirilmiştir. Farklı zamanlarda ve farklı ülkelerden zorunlu veya gönüllü olarak sürekli göç etmişlerdir ve neticesinde bugün dağınık bir coğrafyada yayılım göstermektedirler (Aydingün, 2014, s.62).

Ahıska Türkleri için büyük çaplı üçüncü göç hareketleri Türkiye’ye doğru yaşanmıştır. Ancak bu diğer ikisinden farklı olarak kendilerinden gelen bir talep üzerine ve düzenli göçmen olarak ülkeye alınmaları şeklinde gönüllü bir sürecin ardından gerçekleşmiştir. TBMM tarafından Ahıska Türklerinin ülkeye kabul edilmesine 3835 Sayılı kanun ile 7 Temmuz 1992 tarihinde karar verilmiştir. İlk dönem gelen 500 aile Iğdır’a yerleştirilmiştir. Ardından 2016 yılında çıkarılan bir karar ile Ukrayna-Rusya geriliminden etkilediklerini belirten 300 aile de Erzincan’a getirilmiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde gelenlerin nüfusuna bakıldığında yoğun olarak Bursa, Ankara, İzmir ve Antalya gibi illerde yaşadıkları görülmektedir (Karıptaş, 2021, s. 93).

Geri dönme ve Gürcistan’da yaşama taleplerinin kabul edilmeyerek engellenmeye çalışılmalarının altındaki en büyük etken de oradaki Ahıska Bölgesine bugün Ermeni nüfusun

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

yerleştirilmesi ve gelecek olanlar ile yerli halk arasında çıkabilecek çatışmanın önlenememesi korkusudur. Bu alanda çalışan uzman isimlerin görüşüne göre ise bu belirsizliğin Türkiye ile Gürcistan arasında çözülmesi gerektiğidir (Karıptaş, 2021). Ayrıca geri dönseler bile oradaki hak mücadelelerini saldırganca ya da çatışmalarla çözmeye çalışan bir topluluk olmayacaktır. Çünkü gittikleri bölgelerde uğradıkları haksızlıklara karşın (Fergana Olayları hariç) bir şiddet gösterisi ya da örgütlenmeye gitmemişlerdir. Ayrıca tarihi süreçleri incelendiğinde gittikleri bölgeye uyum sağlama potansiyelleri de yüksek görünmektedir (Kalkan, 1998, s.160-170). Bugün Ahıska’ya dönmek isteyen Türkler için ağır koşullar sunulmaktadır. Ahıska Türklerinin vatan toprakları olarak tanımladıkları bölgeye geri dönüş çabaları onları yıldırım adına dil sertifikası, soyadı değişikliği gibi uygulamalar ile zorlaştırılmaktadır.

Kültür çok geniş sınırları olan ve içerisinde yaşadığı toplumun geçmiş kodlarını da bulunduran sosyolojik ve antropolojik önemde bir niteliktir. Bu kavramın hafızada yok edilmeye çalışılması da bir topluma yapılabilecek en büyük asimilasyondur. Bu değişimin belli kriterleri de bulunmaktadır. En başta canlı ve kolektif bir hafıza ve birliktelik gelmektedir. İşte Ahıskalılardan bu parçalanmak istenmiştir. Ancak görece kültürlerini ve düşün-cenaze gibi ritüellerini hep canlı tutmayı başarmışlardır (Dursun, 2019, s.27-40).

Kazakistan ve Türkiye’de Yaşayan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Hayatlarına Dair Bir İnceleme

Kazakistan’da Yaşayan Ahıska Türklerinin Durumları

Ahıska Türklerinin 1944 tarihindeki sürgünleri esnasında yoğun olarak gönderildikleri ülkelerden biri de Kazakistan’dır. Kazakistan nüfus olarak bünyesinde 130 farklı etnik kökeni barındırdığı için Ahıska Türklerini kabullenmeleri de zor olmamıştır. Ortak dil zemininde buluşmak burada önemli bir rol oynamıştır. Ancak Kazakistan’da eğitim dilinin Rusça olması bu dilin zamanla halk arasında da en yaygın kullanılan iletişim aracı olmasına neden olmuştur. Ahıska Türkleri ilk geldiklerinde ülkedeki zor durumlar karşısında maddi ve manevi oldukça zorlanarak yeni bir hayatı sıfır noktasından itibaren kurma sürecine girmişlerdir (Devrisheva, 2010, s.21).

Kazakistan’da göç ile gelen bu yoğun nüfusun yerleştirilmesi adına dönemin şartlarına göre yönetim tarafından bazı kararlar alınmıştır. Örneğin yeni gelen bu topluluğun yerleştirilmesine dair çıkarılan kanunda iki odalı bir evi olan yerli ailenin bir odasının Ahıska Türklerine verilmesi yönünde zorunluluk getirilmiştir (Karıptaş, 2021). Bu karar ile Ahıska Türkleri ile yerli halk arasındaki sosyal mesafenin aşılması kolaylaşmış ve ortak kültürel bağların inşa edilerek gündelik hayat içerisinde yaygınlaştırılması da hızlandırılmıştır.

Ahıska Türkleri bugün Kazakistan’ın Almatı, Çimkent ve Taraz bölgelerinde yaşamaktadır. Bu noktada Türkiye’de ve diğer ülkelerde olduğu gibi büyük şehirlerde yaşama eğilimi gösterdikleri açığa çıkmaktadır. Bunun nedeni kent kültürü içerisinde farklılıkların daha kolay kabul edilebilir olmasıdır. Yaşadıkları bölgede topluluklarına karşı ırkçı saldırılara uğrayan ve vatansızlaştırılan Ahıska Türkleri için yaşam hakkının güvenliği ön planda tutulmaktadır. Ahıska Türkleri tıpkı kendi bölgelerinde olduğu gibi Kazakistan’a geldiklerinde de hayvancılık ve tarımla uğraşmaya devam etmiştir. Çalışkanlıklarıyla tanınan ve hep olumlu sıfatlarla bahsedilen Ahıska Türkleri gittikleri bölgenin kalkınmasına da katkıda bulunmuşlardır (Kalkan, 1998, s.160-170).

Ahıska Türkleri tarihte zorunlu olarak göç etmek ve buldukları yeri terk etmek mecburiyetinde bırakılan diğer topluluklar gibi büyük acılar yaşamışlardır. Onların ardından

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

gelen kuşaklar ise bu zorluğu nispeten daha az şekilde deneyimlemişlerdir. Ancak yapılan zorunlu göç ve coğrafi yer değiştirmelerin ardından Ahıska Türkleri, kültürel olarak değişimlere de uğramışlardır. Onların yaşadıkları bölge ile şekillenen yerel kültürleri farklı coğrafyalara dağılmalarının ardında farklı görünümde sergilenmektedir (Devrisheva, 2010, s.43). Ahıska Türkleri açısından değişmeyen temel kültürel unsurlardan en önemlisi ise Türk kimliğine yaptıkları vurgudur. Bu kimliğin azınlık olan Ahıska Türklerini farklı coğrafyalarda ve farklı kültürel özelliklerde olsalar bile birleştirme özelliği bulunmaktadır. Bu açıdan üst kimlik olarak kullanılan “Türk” kimliği insanların ortak vurgu yaptıkları en önemli kültürel unsur hâline gelmektedir(<http://www.datub.eu/ahıska-turklerinin-kimligi-383>,DATÜB, erişim:05.05.2022).

Sürgünü yaşayan ve bugün halen hayatta olan kişiler ile gerçekleştirilen röportajlarda insanların;

“Ben Ahıska Türk’ü olmakla övünürüm, biz çok çalışkanızdır, bizden tek bir dilenci bile göremezsiniz(<https://youtu.be/gY6tnWckZ1g-TRTAVAZ> (erişim:05.05.2022))”sözleri onların genel davranış eğilimlerini ve hayatta kalma süreçlerinde kültürel kökenlerine nasıl sahip çıktıklarını da göstermektedir. Ahıska Türklerinin hem bu hassasiyetleri hem de gittikleri coğrafyalarda dışa kapalı tutum sergilememeleri gittikleri bölgelerde entegrasyon sürecini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır (Yılmaz, 2014, s.1-18).

Ahıska Türklerinin sürgün sonrası süreçleri incelendiğinde Özbekistan’da büyük çapta, Kırgızistan ve Azerbaycan’da küçük çapta olaylar meydana gelmiştir. İki farklı kültürün bir arada yaşamaya başlaması üstelik tekrar menşei ülkelerine dönme umutları olmadığından kalıcılıklarını kabullenmek bazı toplumlar açısından zor olmuştur. Ancak 1944 yılındaki sürgünün başından beri Kazakistan’da bunun örneklerine kaynaklarda yer verilmemektedir. Kazakistan halkı ile Ahıska Türkleri birbirlerine değer vermekte ve bir arada yaşamaya ılımlı yaklaşmaktadır (Devrisheva, 2010, s.52).

Çalışmada odak noktasını oluşturan ve içerisinde kültürü barındıran öğelere bakıldığında Ahıska Türklerinin gittikleri bölgede bunları yaşatmaya devam ettiği ancak diğer kültürlerde de görüleceği üzere yeni kuşakların ana dillerini unutmaları, asıl vatan topraklarını unutmaları ve kolektif hafızadan uzak kalmaları neticesinde unutulmaya yakın bir konumda oldukları da söylenebilmektedir. Fakat farklı uluslarda olsalar da Ahıska Türkleri kültürel unsurların birçok kısmını yaşatma noktasında ortak payda zemininde birleşebilmektedirler. (Aydıngün, 2014, s.28).

Kültürün daha maddî/görünür kısmını içerisinde barındıran ve eylemsel boyutunu kapsayarak gelecek nesillere aktarılan ritüeller hayat pratiklerinde kendisine yer bulmaktadır. Özellikle düğün pratikleri, cenaze ritüelleri, söyleyişler, anılar, manîler, türküler, hikâyeler, atasözleri ve deyimleri kapsayan ve oldukça geniş bir çerçevede yaşatılan folklorun kültürel aktarımları da söz konusudur (Devrisheva, 2010, s.84). Fakat yerel dili kaybetme tehlikesi tüm azınlıkları sarmaktadır. Azınlık olarak bulunmak hâkim olan mevcut kültürün ve ülkenin genelinde kullanılan dil ile bezemek mecburiyetini doğurmaktadır (Devrisheva, 2010, s.27-40).

Son olarak Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri orada yerliler ile aynı hukuku ve aynı değerleri paylaşarak ortak faaliyette bulunabilmektedirler (Karıptaş, 2021).

Türkiye’de Yaşayan Ahıska Türklerinin Durumları

Ahıska Türklerinin 1992 yılı ve sonrasında Türkiye’ye geliş süreçleri başlatılmıştır. Gelen topluluğu yerleştirme ve gerekli yardımların yapılması ve bunu yaparken de sıklıkla etnisite üzerinden “Türklük” vurgusu yapılması gelenleri benimsemeleri için yerli halka

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

uygun zemini hazırlayan unsurlardandır. Burada yeniden bir kültürlenme sürecine giren Ahıska Türkleri açısından en kolaylaştırıcı etki sıklıkla başvurdukları “Osmanlı Türk’ü” oldukları söylemi üzerinden yapılmaktadır. Ahıska bölgesinin Osmanlı Devleti döneminde kazanılması sonucunda özellikle Konya gibi İç Anadolu Bölgesi’nden halkın iskân politikası neticesinde oraya gönderilmiş olması bu söylemin altında yatan gerçekliktir (Yılmaz, 2014, s.1-18).

Türkiye’ye gelen Ahıska Türkleri aynı dili paylaştıkları bir toplumun içerisine daha kolay entegre olmuşlardır. Dili kullanım şekilleri ile de Türkiye’de kullanılan Türkçeye benzerlik göstermektedirler. Ancak ilk dönemlerde azınlık olmanın vermiş olduğu bir davranış şekli ile kendi aralarında evlenme ve aileler arası iletişimlerini sürdürerek kapalı davranış kalıplarına göre hareket etmişlerdir (Kaya&Topçu 2020, s.60-76).

Türkiye’ye gelen ve burada düzenli göçmen sayılan Ahıska Türkleri çalışma hakkı gibi belirli düzenlemeleri içeren kanunlarla da koruma altına alınmışlardır. Ali Yılmaz ve Rüstem Mustafa’nın Bursa’da yaptığı çalışmalardan çıkan sonuca göre 1992 yılı ve sonrasında Bursa’ya gelen Ahıska Türkleri ekonomik sorunlar yaşarlar bile geri dönüş eğilimi göstermemektedirler. Bursa’ya gelen Ahıska Türklerinin çok büyük bir kısmı ise Azerbaycan ve Özbekistan’dan gelmişlerdir. Buldukları bölgeleri terk edip yeni bir göçe karar vermelerinin altındaki temel motivasyon ise ortak kültüre dönüş çabasıdır. Sürgün sonrasında gittikleri diğer ülkelerde “yabancı” ya da “misafir” gibi hissedilirken Ahıska Türkleri için Türkiye “ana vatan” olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz, 2014, s.1-18). Bu sebeple burada olmak onlar için “eve dönmek” ile tanımlanmaktadır. Ahıska Türkleri açısından buradakilerden daha yerli, daha çok içselleştirilmiş bir etnik ve millî kimlik söz konusudur. Türk ve Müslüman olmalarından dolayı uğradıkları yaptırımlar ve sürgünler onların kimliklerine karşı sahiplenici bir tutum açığa çıkarmalarına neden olmuştur. Bu durum Türkiye’ye duydukları aidiyeti de kuvvetlendirmektedir (Bayraktar, 2014).

Türkiye’de yaşayan Ahıska Türklerinin aile yapıları incelendiğinde ise genelde geniş aile şeklinde örgütlendikleri ve akrabalık bağlarına önem verdikleri açığa çıkmaktadır. Ahıska Türkleri gittikleri bölgelerde azınlık durumuna düştüklerinden onlar açısından beraberliği sağlayacak ve aidiyet kurarak ortak zeminde buluşabilecekleri insanlar önem kazanmaktadır. Bu durum kendi kimliğini unutmama ve devam ettirme noktasında kilit önemdedir. Dışarıdan gelebilecek tehdit edici değişimlere karşı kültürü muhafaza etme, bir arada olmak ve aile içi etkileşimin yüksek olması azınlıkların zorunlu olarak eğilim gösterdikleri davranış örüntülerinin arasındadır (Davrishova, 2015).

Türkiye’de yaşayan Ahıska Türkleri ile gerçekleştirilen etnografi, sosyoloji ve tarih alanlarında yürütülen çalışmalara bakıldığında sosyokültürel değerlerini korumaya ve yaşatmaya çalışan bir topluluk olduğu görülmektedir ((Kaya&Topçu 2020, s.60-76). “Kökencilik” ve “Türk” vurgusunun sıklıkla yapılması ise buradakilere benzemek isteği değil zaten kökenlerinin burada olduğu mesajını vurgulama amacı gütmektedir.

Sonuç

Sürgüne gönderilme ile bir topluluğun kültürel hafızasının kodlarını taşıyan mekânlardan ve bir arada bulunduğu kendi halkından ayrılarak geçmişlerine ve birliklerine dair saldırı söz konusudur. Her durumda insan haklarına aykırı olan bu olayın akla uygun bir izahı da henüz yapılmış değildir.

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

Burada yürütülen araştırmanın neticesinde zorunlu göçe tabi tutularak sürgüne gönderilen topluluğun ilk kuşaklarının büyük zorluklar ile mücadele etmek zorunda kaldıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Özbekistan’da Fergana Olayı’nda olduğu gibi bazı saldırılar neticesinde can ve mal kaybı yaşamış ve yeniden zorunlu olarak göç etme sürecine girmişlerdir. Hiçbir hak/hukuk davasında bulunamayan ve “ulus devlet inşası” sürecinde istenmeyen, tehlikeli topluluklar arasında anılan ve “Türk ajanı” olabilecekleri düşünülen halkın sürgünleri sürekli olarak devam etmiştir. Ardından yaşamak zorunda kaldıkları yeni coğrafyada maddi zorlukların yanı sıra bir yeniden kültürlenme sürecine dâhil olmuşlardır. Gönderildikleri bazı toplumlarda farklı görülerek ve ötekileştirilerek yabancılaştırılmışlardır. Var olan sosyal mesafe ancak kuşaklar değiştikçe aşılabilir hâle gelmiştir. Türkiye ve Kazakistan gibi toplumlarda yapılan politikalar ile ortak tarih, ortak din, ortak dil gibi bir aradalığı güçlendiren değerler üzerinden daha kolay entegrasyon sağlanabilmiştir. Özellikle gelecek kaygısından dolayı Türkiye’ye dönen ve 1944 yılındaki göçe şahit olan kuşak tarafından “ana vatan” olarak tanımlanan yere göç hareketi Ahıska Türklerinin Türkiye’deki nüfusunu arttırmıştır.

Kazakistan da farklılıkları bünyesinde barındırarak bu süreçte Ahıska Türklerine kolaylıklar sağlamıştır. Orada yaşayan Ahıskalı Türklerin sürgünden sonra entegre olmaları ve sosyal çevrede hâkim olan Rusçayı yeni nesillerin çok iyi konuşmaları, kız alıp-verme yolu ile akrabalık bağlarının kurulması ve bugün orada yaşayan 200.000’i aşkın Ahıska Türkü’nün göç etme eğilimi göstermemesi kültürel sosyokültürel bütünlüğün sağlandığına dair örnekler olarak gösterilebilmektedir.

Ahıska Türklerinin Türkiye’de toplumsallaşmaya başladıkları göç etme süreçlerinin ardından buradaki anavatan düşünceleri ve etnik köken vurgusu yapmaları yaygın görülmektedir. Kendilerini Türkiye’de “ev sahibi” konumunda bulmaktadırlar. Aşırı kimliklenme sürecinin bir sonucu olan bu davranış topluluk içerisinde kökene dönme isteğinin yansıması şeklinde kendini göstermektedir. Ayrıca Ahıska Türklerinin sürgüne gönderildikleri toprakları olan ve bugün Gürcistan sınırı içerisinde kalan bölgeye sadece göçü yaşayan kuşak açısından bir aidiyet görülmektedir.

Farklı coğrafyalarda ve yeni bir toplumsal sistemin içerisinde kendilerine alan bulmaya çalışan azınlıkların kültürel değerleri ve onları yaşatmak üzerine motivasyonları çok yoğundur. Ahıska Türkleri de yaşadıkları acı tarihî olaylardan ve bütünlüklerinin bozulmasının ardından Kazakistan’da ve Türkiye’de bu süreç içerisinde kendi kültürel değerlerini yaşatarak uyum sağlamaya çalışmışlardır. Aynı zamanda geldikleri toplum ile aralarındaki mesafenin aşılmasında sürgünden sonraki kuşakların daha hızlı yol aldığı ve toplumsallaşmada aktif rol oynadıkları söylenebilmektedir. Gelenekselden aktarılan ritüel ve davranış kalıpları zamanla değişime uğrasa veya unutulmaya yüz tutsa bile Ahıska Türklerinin uzun yıllar boyunca kültürel değerlerini korumada başarılı oldukları da görülmektedir.

Sonuç olarak, Ahıska Türklerinin zorunlu göçleri, demografik dağılımlarını, kültürel yapılarının evrimini ve sosyal-ekonomik durumlarını derinden etkilemiştir. Bu süreçler onların kimlik koruma ve yeni yaşam alanlarına uyum sağlama çabalarıyla şekillenmiştir.

Kaynakça

Aydın, A. (2014). *Ahıska türkleri ulusötesi bir topluluk ulusötesi aileler*. Ankara: Sfn Yayıncılık.

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

Aydınğün, A. (2014). *Uluslararası ahıskalı türklerin hukuki ve sosyal sorunları sempozyumu*. Giresun: Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

Bayraktar, R. (2014). Ahıskalıların dindarlık durumları. *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu* (S. 343-360). Giresun: Giresun Üniversitesi.

Büntürk, S. (2005). *20.yüzyılda Ahıska türkleri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Creswell, J.H. (2009). *Research design qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Singapur: SAGE

Davrishova, N. (2015). *Sovyetler birliği'nin sürgün politikası ve ahıska türkleri*. [Yüksel Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Devrisheva, F. (2010). Kazakistan’da Ahıska Türklerinin Sosyal-Kültürel Yapılarındaki Değişmeler. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi

Dursun, E. (2019). Ahıska türklerinin düğün terminolojisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26-40.

Dursun, E. (2019). Dursun, E. (2019). Ahıska türklerinin düğün terminolojisi . *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 17 (1) , 27-40. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27-40.

[Http://Www.Datub.Eu/Ahıska-Turklerinin-Kimligi-383](http://Www.Datub.Eu/Ahıska-Turklerinin-Kimligi-383). (Tarih Yok). *Datüb*. 12 21, 2021
Tarihinde [Http://Www.Datub.Eu/Ahıska-Turklerinin-Kimligi-383](http://Www.Datub.Eu/Ahıska-Turklerinin-Kimligi-383) Adresinden Alındı

Kalkan, M. (1998). Ahıska türklerinin menşei ve tarihi gelişim seyirleri. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Derigisi Bilig-7*, 160-170.

Karıptaş, G. N. (2021). Düünden bugüne ahıska türkleri. *Ahi Evran Akademi*, 91-107.

Karıptaş, G. N. (2021). Uluslararası azınlık hakları bağlamında ahıska türklerinin durumu:Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan örneği. [Yayınlanmamış Yüksel Lisan Tezi]. Ahi Evran Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi

Kaya, D. T. (2020). Türkiye'deki ahıska türklerinin sosyolojik görünümü:İnegöl ilçesi örneği. *Sdü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60-76.

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Layder, D.(2015). *Sosyolojik araştırma pratiği teori ve sosyal araştırmanın ilişkilendirilmesi*. Ankara: Heretik Yayıncılık

Önal, Ü. (2014). *Ahıska'dan sürgün hatıraları*. İstanbul: Matsa Basımevi.

Şimşek, H.(2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Üren, M. (2015). *Kimlik, Çıkar ve jeopolitik ekseninde ahıska türkleri sorunu*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

15 Kasım 1944 Sürgününün Ardından Kazakistan ve Türkiye’de Bulunan Ahıska Türklerinin Sosyokültürel Durumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Tartışma

Yılmaz, M. A. (2014). 1992 sonrası türkiye’ye göçen ahıska türklerinin göç, iskan ve uyum sorunlarına ilişkin bir araştırma, bursa örneği. *Studies Of Ottoman Domain*, 1-18.

Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska bölgesi ve ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Zeyrek, Y. (2015). *Ahıska gül idi gitti*. Ankara: Gökçe Ofset.

Expanded Summary

The Ahıska Turks were forced into exile in 1944. This exile took their homeland and made them homeless. The incident witnessed the painful scenes of history. This incident caused them to die, suffer, and have a hard time where they went. The Ahıska Turks especially emphasized the Turkish identity and never gave up on it. The Ahıska Turks lived in harmony in Kazakhstan and adapted easily. When they came to Turkey, they defined themselves as hosts. The Ahıska Turks paid a very heavy price to preserve their traditions after the rupture. However, when looked at in general, the process was painless and easy in Kazakhstan and Turkey. Although being an Ahıska Turk is not a very important element for generations today, the generation that experienced migration keeps the identity in the foreground. Turkish identity is an indispensable element for them. This study was created to tell the painful exile of the Ahıska Turks and to witness what they experienced in the region they went to. The Ahıska Turks constitute an oppressed people whose homeland was taken away from them in the face of great calculations in history. The common future they established with Kazakhstan and Türkiye has been the most important experience in their life processes. A significant portion of the Ahıska Turk population lives in these countries. Thanks to the common ties established, Ahıska Turks live a comfortable life in these countries.